

կան, և անունները Տօգթ՝ Փեշտումյանների նման գիտուն բժիշկի մը, Ստ. Պալասան-հանի նման պատմագետի մը և Յովհ. Սա-զըղի, Միքայէլ Փորթուգալի, Զօր. Կարապետ Պաղերկանեանի, Գրիգոր Պըլզեքեանի, Եագուպ Արթինի, Արամ-Երաթի, Միրզա Յովսէփ Մելգումի եւ Գր. Սինապի նման պետական գործիչներու — Ստոյգ է թէ, ինչպէս այժմ եւս, այդ երկու կրթարան-ներուն, ինչպէս նաեւ նախապէս Բատուա եղածին մէջ, ընդհանուր ուսման եւ գիտական զարգացումի աշխատանքին մէջ զլիստորագոյն բաժին ունեցած են միշտ եւրոպացի կարող ուսուցիչներ, բայց նոյն քան ճշմարիտ է թէ ոչ նուազ կարեւոր եղած է նաեւ Միսթարեան Հայրերու դերը՝ մասնաւորապէս ազգային տեսակէտով Հայ կեանքի, հայ գրականութեան, պատմութեան եւ մշակոյթի ճաշակն ու յարումը, որոնք այնքան շքեղ յայտնութիւններով ի հանդէս եկած են այդ կրթարաններու սաներէն շատերուն մէջ, ամբողջովին գործն է Միսթարեան ոգիին. անկարելի է չխոստովանիլ թէ այդ տաղանդներէն ոմանց վրայ յատկապէս՝ Ալիշանի, Ալազդովսկիի, Թէոդորեանի և իրենց նմաններուն և յաջորդներուն հոգիին ցոլքը կայ իսկապէս Այս պատճառաւ, արդար է ինքնին քեր-կրաքը զոր Վենետիկ Միսթարեան ներկայ սերունդը զգացած է այս առթիւ, եւ արձանագրած է զայն յորելիական փառաւոր ոսկեմատեանի մը մէջ, որ վերջերս հրատարակուեցաւ Ս. Ղազարու տպարանէն։

Ազգովին խնդակից միայն պարտեց լինել իրենց, եւ բարեմաղթու՝ առաւելագոյն կրթական բարգաւաճման։

Երկրորդ և կիսադարեան յորեկեանին, զոր ներկայ ամսոյ մէջ պիտի կատարեն Վիեննայի Միսթարեանք, նկարագիրն է բոլորովին գիտական, աւելի ճիշդ՝ հայա-գիտական։ Յիսնամեակն է ան (1887-1937) ճշմարիտ Ամսորեայ ուսումնաթիւթիւթիւթ, զոր նոյն միաբանութիւնը իր ի վիճակի հաստատման 76-րդ տարին ի վեր անընդհատ շարունակութեամբ կը հրատարակէ ահա մինչև ցայսօր։ Ատկէ առաջ, Վիեննացիք (1847-1863), հրատարակած էին «Եւրոպա» անունամբ հանդէս մը, չարաթիւթիւթ՝ մինչև 1857, եւ երկարաթիւթիւթ՝ յաջորդ տարիէն մինչև 1863. առաջին շրջանին՝ իր-

բեւ զլիստորաբար Եւրոպայի քաղաքական և ուսումնական ծանօթութեանց տարածիչ մեր մէջ, և երկրորդ շրջանին՝ իրեւ ընտանեկան օրագիր մասնաւորապէս։ Բայց «Եւրոպա» իր առաջին շրջանին եւ բաւական չափով մշակած էր նաեւ ազգային բանասիրութիւնն ալ, որուն էջը կրնար լինականապէս անտարբեր ձիւլ, երբ Հայագիտական Նիւթերը ոչ միայն 1813էն ի վեր ուղարկու չափով կը մշակուէին արդէն «Բազմազգայի» մէջ, այլ եւրոպացի գիտուններու մօտ իսկ սկստի էին անոնք լուրջ հետաքրքրութիւն արթնցնելու Վիեննացի Միսթարեանց ուս ձգտումին գերազանցութենէն ընդլայնուած և գիտական ուսնացմամբ կատարելութեան հասցուած գործադրութիւնը եղաւ «Հանդէս Ամսորեայ»-ն, որ լոյս տեսնել սկսաւ միջանունը Հ. Այսլընեանի արքայապետութեան երկրորդ տարին իսկ, յայտնապէս իր կողմէ յղացուած ծրարագրի մը համեմատ, և իր առաջին աշակերտներուն, Հ. Գալէմբարեանի, Հ. Մէ-նէլիշեանի և ընդհուպ նաեւ Հ. Տաշեանի արակցութեամբ, ու հետզհետէ հասնող կարող գլուխներ և գրիչներ շարունակիցին զայն մինչև ցարդ, իրենց մտաւորական և գիտական պատրաստութեան համապատասխան արդիւնաւորութեամբ — Իրմով չէ անշուշտ որ մեր մէջ սկսաւ Հայ բանասիրութիւնը. ո՛չ միայն Աւետիքեան, Ազգերեան և յետոյ Ալիշան, Ծարեան, Զարգա-նէլեան, Սիւքեան և Նորայր Բիւզանդացի՝ ի Վիեննայի, այլ նաեւ Մ. Էմին, Գերբալէ Պատկանեան, ու աւելի կանոնաւ՝ Բաստամեան, Շահնազարեան, Մսեր Մսերեան, և ուրիշներ այլուր՝ իրենց ժամանակին ներած չափով տուած էին անոր բաւական մղումը մը. բայց իրմով էր որ անիկա մտաւորուն իր շաղկիւն մէջ, և յառաջացաւ հոն ապահով, արագ և ժամանակին գիտութեան համընթաց գնացքով, Այդ բանին համար ան ունեցաւ, պէտք չէ մոռնալ, բացի ժամանակէն՝ երկու գիտութիւններ կամ առաւելութիւններ, որոնց մէջ է իսկապէս իր յաջողութեան գաղտնիքը։ Միշտվայրը եւ գիտիւնը. ասոնցմէ առաջինն է Աւստրիական ուստանի գիտական միջնորդը, ուր գերման միտքը, առանց բուն գերմանական տարածւած սասակութիւններուն, ու նէր միշտ լայն և խոր յառաջդիմութեան

հարկադրած բանաւոր քննադատութեան բոլոր առաւելութիւնները. երկրորդը՝ բուն իսկ իրենց վանական ներքին մտաւորական կեանքը, ուր՝ երեք քառորդ դարէ ի վեր՝ Յովնանեաններէ, Թոռնեաններէ, Սիպիլեանէ, Գաթրճեանէ, Գարագաշեանէ, Ըմպէնեանէ, Տէրվիշեանէ և վերջապէս Այտընեանէ արօրացրուած և պարարուած հող մը գոյացած էր, ընդունակ՝ հայագիտական ճշմարիտ աշխատանքի և Կրկնապէս նպաստաւորուած այդ դատին մէջ է ահա որ բացուեցաւ և բարձրացաւ «Հանդէս Ամսօրեայն», Հայ բանասիրութեան տալու համար իրեն արժանի նկարագիրը և դարուն պարտադրած ոգին։ Անոր մէջ, յօրինուածեալ ծրագրի մը համեմատ մշակուեցան Հայագիտութեան գրիթէ բոլոր ճիւղերը. պատմութիւն, մատենագրութիւն, լեզու, ազգագրութիւն, հնագիտութիւն, գրականութիւն, լրագրութիւն, ճարտարապետութիւն, ձեռագրիչներ, երաժշտութիւն, եւ ինչ որ մօտէն կամ հեռուէն յարաբերութիւն կնիւր ցուցնիւ հայկական մշակոյթի հետ։ Աղբիւրներու քննութեան և համեմատական զննութեան մեթոտը կիրարկուեցաւ միշտ պատշաճ եւ կարելի զգուշաւորութեամբ։ Հայ և հայագէտ եւրոպացի ամենէն երեսիլ գրիչներ իրենց ժամագրաւայր ըրին թերթը, յիսուն տարուան ընթացքին Հայագիտութեան ընծայելու շուրջ երիցս յիսնեակ հատորներու հարուստ շարքը, որ կազմեց «Ազգային Մատենագրան»ի թանկագին հաւաքուած։ Ստորջէ թէ բուն ժողովրդագրական, բանահիւսական, հնախօսական և արդի գրականութեան մասեր, որոնք շատ աւելի լայնօրէն և մասնագիտօրէն մշակուեցան, զոր օրինակ, Լալայեանի Անգլագրական Հանդէսին մէջ և երբեմն այլուր, իրենց համար ընդարձակ տեղ չունեցան անոր մէջ, բայց անիկա հասկընալի է ինքնին, երբ նկատի առնուի անոր հրատարակուիլը հայրենական աշխարհէ և հայ կեանքի եռուզեռէն հեռու միջավայրի մը մէջ, որ առ առաւելն դասական հետաքոտութեանց պայմանները միայն կարելի կ'ընէր իրեն։ — Ամէն պարագայի մէջ, արգարութեան միայն պիտի ըլլայ ըսել թէ հայկական գիտութեանց ամենէն չափեկան և կատարեալ հանդէսն է ան ներկայիս մեր մէջ, որ, դեռ այժմ, Ակինեանի ճարտար

խմբագրապետութեան տակ, կը զգացնէ միշտ Այսրենեանի ոգին և Տաշեանի տաղանդը։ Իսկուր հայ թերթներուն մէջ անէ թերեւ որ ունի ընթերցողներու ամենէն սակաւաւոր թիւը — նշան՝ մասնագիտական մտագրաւութեանց դեռ յետեալ աստիճանին մեր մէջ — բայց իր իսկական արժէքովը առաջիններէն է ան միշտ, ներկայիս և ապագային համար մանաւանդ։ Իր տօնը պանծացումն է հայկական գիտութեան գաղափարին, որուն հանդէպ համակրանք միայն պարտի զգալ ամէն ոք։

Ի տես եւրոպական խաղաղ և բարգաւաւ կեդրոններու մէջ ծագած Միխիթարեան ամբողջին այդ երկու կէտերուն իրթական և գիտական այս զարգացման, ամէն հայու իրաւունքն է խորհիլ. «Թո՛ղ տրուին այս ազգին՝ քիչ մը հանգիստ կեանքի, քիչ մը ապահովութիւն պատուոյ, ու գիւրուութիւններ իմացական և նիւթական պայմաններու, աշխարհի ամենէն յառաջադէմ ժողովուրդներու գիծին վրայ պիտի ըլլայ միշտ իր տեղը»։

Թ.

ԷՏԻՆՊՈՒՐԿԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

ԵՒ

ՀԱՅ ՊԱՏԳԱՄԱԻՐՆԵՐԸ

Յայտնի է թէ Ն. Ս. Օժոնթիւն Ամենայն Հայոց Հայրապետը տնօրինած էր որ էտինպուրիկ կրօնական մեծ Համաժողովին մէջ, այս տարի, Հայ Եկեղեցիի ներկայացուցիչներն ըլլան Ս. Սթոռոյս Լուսարարապետ Տ. Մեքսող, Ռուսանիոյ առաջնորդ Տ. Յուսիկ և Մանչեսթրի հոգեւոր հովիւ Տ. Մատթէոս արքեպիսկոպոսները։ — Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը էլ միաժինն այս լուրը ստացուելուն պէս դրած ըլլալով սակայն, թէ Տ. Մեքսող Սրբազանի այս միջոցիս վանքին մէջ ներկայութիւնը անհրաժեշտ է որ և է ատենէն աւելի, Ն. Ս. Օժոնթիւնը կարգադրած էր որ միայն